

Leevi Kotamäki

**Reflektio-osaamisen kehittyminen
lastentarhanopettajaopintojen aikana**

Varhaiskasvatustieteen

kandidaatintutkielma

Kevätlukukausi 2014

Kasvatustieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Kotamäki, Leevi. 2014. Reflektio-osaamisen kehittyminen lastentarhanopettajaopintojen aikana. Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto. 30 sivua + liite. Julkaisematon.

Tämän tutkielman tehtävänä oli selvittää lastentarhanopettajaopiskelijoiden reflektio-osaamisen kehittymistä opiskeluiden aikana. Reflektio-osaaminen on Karilan ja Nummenmaan (2001) mukaan yksi päiväkotityön ydinosaamisalue. Tutkielman teoriaosiossa esitellään päiväkotityön keskeiset osaamisalueet sekä käsitellään reflektiota, reflektiivisyyttä ja reflektiivistä toimintaa.

Tutkimus suoritettiin kyselytutkimuksena, johon opiskelijat vastasivat sähköpostilla. Vastauksia tuli yhteensä kymmeneltä opiskelijalta. Tutkimuksessa on piirteitä sekä narratiivisuudesta että fenomenologis-hermeneuttisesta metodista. Tutkimusaineistolle suoritettiin aineistolähtöisen analyysin ja teemoittelin vastaukset.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että lastentarhanopettajaopiskelijoiden reflektio-osaaminen vahvistuu opiskeluiden aikana sekä kontaktiopetuksessa että ohjatuissa harjoitteluissa. Sekä kontaktiopetuksessa että ohjatuissa harjoitteluissa tapahtunut reflektio-osaamisen kehittyminen liittyi suurimmalta osin lasten kanssa toimimiseen ja sen toiminnan analysointiin ja havainnointiin. Tutkimuksen tuloksia voidaan käyttää tulevaisuudessa lastentarhanopettajaopiskeluiden kehittämisessä.

Asiasanat: reflektio-osaaminen, lastentarhaopettajaopiskelija, ydinosaaminen.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	4
2 PÄIVÄKOTITYÖN KESKEISET OSAAMISALUEET JA NIIHIN SISÄLTYVÄ YDINOSAAMINEN	6
3 REFLEKTIO-OSAAMINEN	10
3.1 Mitä on reflektio ja reflektiivisyys?	10
3.2 Reflektiivinen toiminta	13
4 TUTKIMUSKYSYMYKSET	15
5 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	16
5.1 Tutkimusote	16
5.2 Aineistonkeruumenetelmä	17
5.3 Aineiston kerääminen	18
5.4 Aineiston analyysi	19
5.5 Luotettavuus ja eettisyys	20
6 REFLEKTIO-OSAAMISEN KEHITTYMINEN OPISKELUIDEN AIKANA	22
6.1 Oman toiminnan havainnointi ja kriittinen tulkitseminen	22
6.1.1 Kontaktiopetus	22
6.1.2 Ohjattu harjoittelu päiväkodissa	24
6.2 Työnteon ja kehittymisen arviointi	25
6.2.1 Kontaktiopetus	25
6.2.2 Ohjattu harjoittelu päiväkodissa	26
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	28
LÄHTEET	30
LIITTEET	31

1 JOHDANTO

Lastentarhanopettajan työnkuva päiväkodissa on monipuolinen ja vaihteleva. Joka päivä ollaan tekemisissä kasvavien ja kehittyvien lasten kanssa, eikä kahta samanlaista työpäivää tule eteen. Työ on luonteeltaan moniammatillista, työtä tehdään yhdessä muiden päiväkodissa työskentelevien lastentarhanopettajien, sosionomien, lähihoitajien ja lastenhoitajien kanssa. Lisäksi lastentarhanopettajan yhteistyökumppaneita voivat olla myös paikkakunnan sosiaalitoimen edustajat, erityislastentarhanopettajat, psykologit, lapsen tulevan koulun opettajat ja erilaiset terapeutit. Lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja kehittymisen takaamiseksi on erittäin tärkeää tehdä kasvatusyhteistyötä myös lapsen vanhempien kanssa. Nykyään puhutaan paljon kasvatuskumppanuudesta, jossa lapsen vanhemmat ja lastentarhanopettaja toimivat tiiviissä kasvatusyhteistyössä. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 93–97.)

Työn moniammatillinen luonne, monipuoliset työtehtävät ja lukuisat eri yhteistyötahot asettavat lastentarhanopettajan ammattipätevyydelle korkeat vaatimukset. Lastentarhanopettajan pitää osata hahmottaa ja hallita useaan eri suuntaan levittäytyvä varhaiskasvatuksen toimintakenttä. Karila ja Nummenmaa (2001) ovat määritelleet päiväkotityön keskeiset osaamisalueet ja niihin liittyvät ydinosaamiset kirjassa *Matkalla moniammatillisuuteen - Kuvauskohteena päiväkotitoimi*.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Jyväskylän yliopistossa lastentarhanopettajaksi opiskelevien opiskelijoiden reflektio-osaamisen kehittymistä

opintojen aikana. Reflektio-osaaminen on yksi Karilan ja Nummenmaan (2001) määrittelemistä ydinosaamisen alueista.

Lastentarhanopettajaksi opiskeleminen Jyväskylän yliopistossa tapahtuu kasvatustieteiden tiedekunnassa kasvatustieteiden laitoksessa. Pääaineena lastentarhanopettajaopiskelijoilla on varhaiskasvatustiede. Kandidaatintutkinto lastentarhanopettajan suuntautumisvaihtoehdosta antaa opiskelijalle lastentarhanopettajan pätevyyden. (Varhaiskasvatuksen koulutussuunnitelma 2013-2014.)

Varhaiskasvatuksen koulutuksen tavoitteina on kouluttaa opiskelijoista monimuotoistuville kasvatuksen ja koulutuksen kentille varhaiskasvatuksen asiantuntijoita ja pedagogisia osaajia. Kasvatustoiminnan monitieteisyys ja laajan tietoperustan hallinta sekä niiden jatkuva ylläpitäminen ja kehittäminen ovat asioita, joita koulutuksessa korostetaan. Koulutus tukee opiskelijoita kehittymään aktiivisiksi, kriittisiksi ja eettisen vastuun kantaviksi varhaiskasvatuksen asiantuntijoiksi. (Varhaiskasvatuksen koulutussuunnitelma 2013-2014.)

Lastentarhanopettajan pätevyyden antava kasvatustieteiden kandidaatintutkinto on laajuudeltaan 180 opintoviikkoa ja se on mahdollista suorittaa kolmessa vuodessa. Opinnoista 20 opintoviikkoa on harjoittelua, joista 16 opintoviikkoa suoritetaan ohjattuna harjoitteluna päiväkodeissa. (Varhaiskasvatuksen koulutussuunnitelma 2013-2014.)

Tässä tutkimusraportissa esittelen ensiksi Karilan ja Nummenmaan (2001) määrittelemät päiväkotityön keskeiset osaamisalueet ja sen jälkeen keskityn reflektio-osaamisen määrittelyyn. Sitten kuvailen tutkimuksen suorittamisen, aineiston keräämisen ja aineiston analysoinnin. Lopuksi esittelen tutkimustulokset ja teen niiden perusteella johtopäätökset ja arvioin koko tutkimusprosessin.

2 PÄIVÄKOTITYÖN KESKEISET OSAAMISALUEET JA NIIHIN SISÄLTYVÄ YDINOSAAMINEN

Karila ja Nummenmaa (2001) määrittelevät päiväkotityön edellyttämää osaamista ja jakavat sen neljään keskeiseen osaamisalueeseen. Jokaiseen osaamisalueeseen on määritelty joko yksi tai useampi erillinen ydinosaamistekijä, joka on päiväkotityöntekijän ammattitaidon edellyttämä taito. Seuraavissa kappaleissa esittelen päiväkotityön keskeiset osaamisalueet.

Toimintaympäristön ja perustehtävien tulkintaan liittyvä osaaminen.

Päiväkoti on yksi osa muutoksessa olevaa yhteiskuntaa ja päiväkodin toimintaedellytykset ovat aina suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ja historialliseen aikakauteen. Päiväkotityölle on asetettu erilaisia vaatimuksia eri aikakausina. Yhteiskunnallinen tilanne vaikuttaa päiväkotityön painotuksiin ja odotuksiin. Päiväkotihenkilöstön tulee ymmärtää toimintaympäristön asettamat vaatimukset varhaiskasvatukselle. Tiedostamalla päiväkodin asema yhteiskunnassa ja ympäröivässä kulttuurissa, auttaa se päiväkotihenkilöstöä suhteuttamaan oma työnsä laajempaan kokonaisuuteen ja paikantamaan oma asemansa. (Karila & Nummenmaa 2001, 27.)

Ydinosaamisena tässä osaamisalueessa on kontekstiosaaminen. Päiväkotityössä on tärkeää pystyä hahmottamaan lasten ja lasten vanhempien suhde yhteiskunnalliseen

ympäristöön. Jokaisella perheellä on omanlainen tilanne suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Kasvatustyö on vuorovaikutustyötä ja sitä tehdään yhdessä erilaisten perheiden kanssa. Vaaditaan hyvää kulttuurista lukutaitoa ja ymmärrystä lapsiperheen arjen kokonaisuudesta, jotta erilaisten perheiden kanssa syntyisi toimivaa yhteistyötä. (Karila & Nummenmaa 2001, 27–28.)

Varhaiskasvatukseen liittyvä osaaminen

Päivähoitolaki määrittelee päivähoidon tehtäväksi lasten persoonallisuuden kasvun sekä perheiden kotikasvatuksen tukemisen. Päiväkotityö on työskentelyä sekä lapsen että lapsen perheen kanssa. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa määritellään esiopetuksen keskeisiksi tehtäviksi lapsen kasvu-, kehitys- ja oppimisedellytysten edistäminen. (Karila & Nummenmaa 2001, 28–29.)

Varhaiskasvatukseen liittyvän osaamisen ydinosaamista ovat kasvatustieteellinen osaaminen, hoito-osaaminen ja pedagoginen osaaminen. Päiväkodit toimivat osana sekä kasvatustieteellisen ja koulutusjärjestelmää että samanaikaisesti myös osana yhteiskunnan sosiaalipalvelujärjestelmää. Päiväkotihenkilöstöltä vaaditaan laaja-alaista osaamista molempien kokonaisuuksien osalta. Heidän tulee kyetä tarjoamaan lapsen omalle tasolle sopivia toimintoja, jotka kehittävät lasta kokonaisuutena. Henkilöstön pitää pohtia omia arvojaan ja asenteitaan, joiden pohjalta kasvatustyötä tehdään. Lapsen fyysisestä ja henkisestä hyvinvoinnista huolehtiminen luo perustan lapsen kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. (Karila & Nummenmaa 2001, 29–32.)

Yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen liittyvä osaaminen

Päiväkotityössä yhteistyö- ja vuorovaikutusosaaminen on välttämätöntä työn yhteisöllisen luonteen vuoksi. Kasvatusta tehdään yhdessä muun päiväkotihenkilöstön kanssa, ja lasten vanhempien kanssa toteutetaan yhteistyötä kasvatuskumppanuuden muodossa. Lisäksi päiväkotihenkilöstö on yhteistyössä muiden yhteistyökumppanien

kanssa, kuten esimerkiksi koulun opettajien kanssa. Silloin omien, hyvin perusteltujen näkökulmien tuominen keskusteluun mukaan vaatii yhteistyö- ja vuorovaikutusosaamista. Itseen ja omia näkökantoja tulee osata tuottaa ja perustella muille ihmisille sekä kielellisesti että kirjallisesti. (Karila & Nummenmaa 2001, 32.)

Jatkuvaan kehittämiseen liittyvä osaaminen

Päiväkotityö on jatkuvassa muutoksessa ympäröivän yhteiskunnan muuttumisen tavoin. Jotta ihminen kehittäisi omaa ammattitaitoaan ja asiantuntijuuttaan, vaatii se asennoitumista jatkuvaan oppimiseen. Koulutuksen avulla saavutetut tiedot ja taidot ovat perusta ammattitaidon ja asiantuntijuuden kehittymiselle, joka tapahtuu muuttuvassa työympäristössä. Työn ehtojen muuttuminen ja tiedon määrän nopea lisääntyminen ovat siirtäneet ammattitaidon ja asiantuntijuuden kehittymisen painopisteen työssä oppimiseen. (Karila & Nummenmaa 2001, 32–33.)

Jatkuvaan kehittämiseen liittyvät ydinosaamiset ovat reflektio-osaaminen ja tiedonhallinta-osaaminen. Oman toiminnan kriittinen tarkastelu on lastentarhanopettajan ammattitaidon ylläpitämisen ja kehittämisen keskeinen tekijä. Reflektiivinen työote asettaa omat näkemykset ja toimintatavat jatkuvaan tarkkailuun ja oma toiminta pitää pystyä perustelemaan. Jatkuva tiedon lisääntyminen ja aiemman tiedon kumoutuminen asettavat työntekijöiden ammatilliselle osaamiselle haasteita. Tietoon pitää osata suhtautua kriittisesti ja sitä pitää osata prosessoida. (Karila & Nummenmaa 2001, 33.)

Kuviossa 1 kuvataan päiväkotityön keskeiset osaamisalueet ja niihin sisältyvä ydinosaaminen.

Keskeiset osaamisalueet	Ydiosaaminen
Toimintaympäristön ja perustehtävien tulkintaan liittyvä osaaminen	- Kontekstiosaaminen
Varhaiskasvatukseen liittyvä osaaminen	- Kasvatusosaaminen - Hoito-osaaminen - Pedagoginen osaaminen
Yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen liittyvä osaaminen	- Vuorovaikutusosaaminen - Yhteistyöosaaminen
Jatkuvaan kehittämiseen liittyvä osaaminen	- Reflektio-osaaminen - Tiedonhallinta-osaaminen

KUVIO 1. Päiväkotityön keskeiset osaamisalueet ja niihin liittyvät ydiosaamiset (Karila & Nummenmaa, 2001, 33).

3 REFLEKTIO-OSAAMINEN

Karilan ja Nummenmaan (2001) mukaan reflektio-osaaminen on yksi päiväkotityön 'Jatkuvaan kehittämiseen liittyvän osaamisen' ydinosamisalue. Reflektiolle ja reflektiivisyydelle ei ole yhtä ja ainoaa tunnustettua määritelmää. Useat eri asiantuntijat määrittelevät reflektiota ja reflektiivisyyttä erilaisista lähtökohdista käsin erilaisilla painotuksilla. Seuraavassa esittelen erilaisia määritelmiä reflektiosta ja reflektiivisyydestä sekä käyn läpi minkälaisia tekijöitä ja ilmiöitä reflektioon ja reflektiivisyyteen liittyvä eri asiantuntijoiden näkemysten mukaan.

3.1 Mitä on reflektio ja reflektiivisyys?

Mezirowin (1995) mukaan reflektio on omien uskomusten oikeutuksen kriittistä selvittämistä. Reflektio vaatii ihmiseltä oman toiminnan arviointia ja toimintatapojen kriittistä tarkastelua. Reflektio on ajattelutoimintaa, jossa arvioidaan ongelmanratkaisussa käytettävien strategioiden ja menettelytapojen toimivuutta. Reflektiivisyydessä oman toiminnan kyseenalaiseksi asettaminen on olennaista; miksi toimin tilanteessa juuri tietyllä tavalla ja mitkä tekijät ovat siihen toimintaan minut johtaneet. Reflektiota käytetään usein synonyyminä korkeammille henkisille prosesseille, joiden avulla pyritään löytämään kokemusten tulkitsemisen kautta uudenlaista ymmärrystä. (Mezirow 1995, 17–24.)

Schön (1987) näkee reflektion kiinteästi ammatilliseen ajatteluun liittyvänä prosessina. Hän vastustaa perinteistä teoriasta käytäntöön mallia ja korostaa kokemuksellista

oppimista, jossa yhdistetään käytäntö ja teoria. Hän käyttää termejä ´reflection-in-action´ ja ´reflection-on-action´ kuvaamaan reflektiota toiminnan eri vaiheissa. ´Reflection-in-action´ on toiminnan aikana tapahtuvaa reflektointia, joka tapahtuu rutiininomaisesti. ´Reflection-on-action´ on toiminnan jälkeen tapahtuvaa reflektointia, jossa reflektoidaan toiminnan aikaista reflektiota. (Schön 1987, 25–26.)

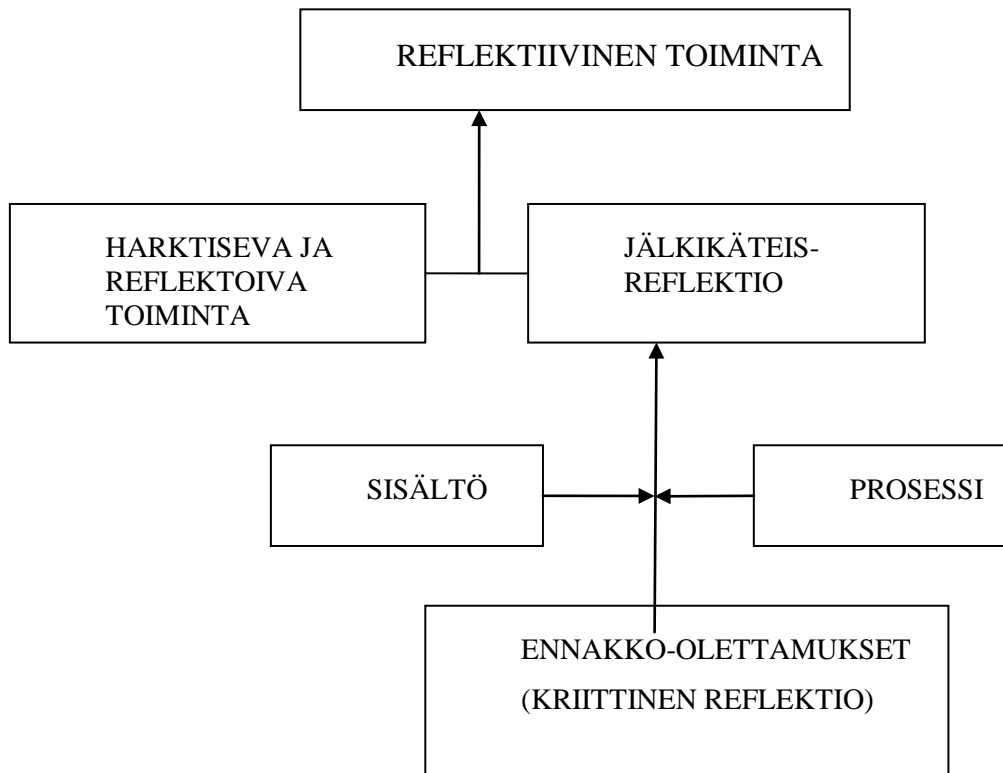
Ojasen (1998) näkemyksen mukaan reflektio on prosessi, jossa oppijan omien kokemusten analysointi johtaa toiminnan muuttumiseen. Reflektion avulla tapahtuvassa oppimisessa pitää tulkita kokemuksia ja asioita. Reflektio -termi on johdettu latinan kielestä ja se alkuperäismerkityksessään tarkoittaa peiliä, ikkunaa tai läpinäkyvää prismaa. Katsottaessa analysoitavaa aihetta peilin kautta, ikkunan tai prisman läpi voi ajatteluun tulla kyseenalaistavia näkemyksiä tai ajattelussa kokonaan täyskäännös. (Ojanen 1998, 53–54.)

Reflektio on dynaaminen toimintatapa ja sitä voidaan kutsua filosofiseksi asenteeksi tietämisen kehittymistä kohtaan. Se suuntautuu ihmisen sisäistä maailmaa kohti ja saa aikaan omien uskomusten kyseenalaistamista. Reflektion avulla syntyy uudenlaista ymmärrystä ja kehittyneitä ajatuskulttuuria. (Ojanen 2000, 76–77.)

Karilan ja Nummenmaan (2001) mukaan reflektio-käsitettä käytetään erilaisissa merkityksissä. Arkielämässä tapahtuva asioiden ja kokemusten käsittely on reflektiivistä, vaikka se tapahtuisi ilman varsinaista reflektion tiedostamista. Kun ihminen tietoisesti havainnoi tekemistään ja kysyy itseltään milloin, miten ja miksi suhtautuu kriittisesti omaan tekemiseen, silloin reflektointi tulee tehokkaammaksi. (Karila & Nummenmaa 2001, 101–102.)

Mezirow (1995) erittelee reflektiosta omiksi kokonaisuuksiksi kriittisen reflektion ja kriittisen itsereflektion. Kriittinen reflektio keskittyy ennakko-oletusten pätevyuden arvioimiseen, joita toiminnalle on asetettu sekä näiden oletusten lähteiden ja seuraamusten tutkimista. Se ei voi olla osa välitöntä toimintaprosessia, vaan kriittinen reflektio vaatii aina pysähtyneen tilan, jossa omia merkitysperspektiivejä voi tarkastella ja tarvittaessa muuttaa. Kriittinen itsereflektio keskittyy arvioimaan ihmisen omia ongelmanasettamistapoja sekä merkitysperspektiivejä. (Mezirow 1995, 8, 30.)

Kuviossa 2 kuvataan reflektiivisen toiminnan prosessi Mezirowin (1995) näkemyksen mukaan.

KUVIO 2. Reflektiivinen toiminta (Mezirow 1995, 23).

Jälkikäteisreflektio voi kohdistua oletuksiin ongelman sisällöstä, sen ratkaisemisessa käytettyyn prosessiin tai ennakko-oletuksiin, joiden mukaan ongelma on asetettu. Kriittisellä reflektiolla tarkoitetaan juuri ennakko-oletuksiin kohdistuvaa reflektiota. (Mezirow 1995, 23.)

Karilan ja Nummenmaan (2001) mukaan reflektio voidaan jakaa kriittiseen reflektioon ja reaaliaikaiseen reflektioon. Kriittisessä reflektiossa yksilön oletukset, uskomukset ja arvot otetaan tarkastelun kohteiksi. Tutkimalla kriittisesti omaa toimintaa, arvoja, uskomuksia ja oletuksia, tapahtuu uusien merkitysperspektiivien avautumista. Reaaliaikaisessa reflektiossa havainnoidaan laajempia kokonaisuuksia. Kyseeseen voivat tulla työtä edistävien ja estävien ilmiöiden havainnointi, omien tunteiden havainnointi sekä ihmisten välisten suhteiden arviointi. (Karila & Nummenmaa 2001, 99–102.)

Kuviossa 3 Karila ja Nummenmaa (2001) kuvaavat kriittisen reflektion prosessia ja käyttävät siinä termejä eksplikointi, emansipointi ja valtautuminen.

EKSPLIKOINTI	→	EMANSI- POINTI	→	VALTAU- TUMINEN
uskomusten, arvojen, olettamusten, havaintojen tietoiseksi tekeminen		sisäisten ja sosiaalisten/kultt uuristen "pakkojen" tutkiminen ja vapautuminen niistä		toimiminen uudella tavalla - mieluummin proaktiivisella kuin reaktiivisella tavalla

KUVIO 3. Kriittisen reflektion prosessi. (Karila & Nummenmaa 2001, 101.)

Reflektiivisyys tekee ihmisestä aktiivisen toimijan passiivisen sopeutumisen sijaan. Reflektion avulla ihminen tavoittelee elämässään hyvinä ja arvokkaina pitämiään asioita. Reflektio laittaa käyntiin ajattelutoiminnan, joka saa aikaan muuttuneen toiminnan ja käyttäytymisen. Reflektiivisyydellä haetaan vastausta toiminnan syyille, nostetaan esiin itselle tärkeiksi koettuja asioita fyysisestä, sosiaalisesta ja praktisesta maailmasta. Sisäisen keskustelun avulla ihminen havainnoi ympäristön asettamia rajoitteita ja mahdollisuuksia. (Harju & Kumpulainen 2009, 109.)

3.2 Reflektiivinen toiminta

Reflektiivisyyttä on harjoitettu jo antiikin ajoilta, kun Sokrates haastoi ihmisiä kuuntelemaan omaa sisäistä puhettaan. Kyseessä on ihmiselle kuuluva ominaisuus, jota toisten ihmisten on vaikeampi toteuttaa ja toisten helpompaa. Useimmille ihmisille reflektion käyttäminen tarkoittaa ponnistelua ja työtä, jotta siitä tulisi itselle käyttökelpoinen työväline. Taipumus tietynlaiseen ääneen ajatteluun on lähes välttämätön kyky, jotta ihminen oppisi reflektoimaan. Reflektio voi asettaa ihmisen aiemmat uskomukset ja näkemykset kyseenalaisiksi ja sitä kautta olla uhkaava ja epämiellyttävä tekijä. (Ojanen 2000, 74–81.)

Harju ja Kumpulainen (2009) määrittelevät reflektiivisen toiminnan olevan aktiivista ja tavoitteellista toimintaa, jossa kokemuksiin suhtaudutaan sekä tunteellisella että

älyllisellä tasolla. Sisäisellä puheellaan ihminen päätyy pohdiskelemaan sitä, miksi toimii tilanteessa juuri tietyllä tavalla. Kyseessä on asioiden havainnointia tietoisesti ja toiminnan taustalla olevien syiden ja motiivien kriittistä tarkastelua. Reflektiivisessä toiminnassa ihminen nostaa esille itselleen tärkeitä asioita ja ottaa huomioon myös olosuhteiden asettamat rajoitukset tai mahdollisuudet. Ihmisen kokemukset menneisyydessä ja odotukset tulevaisuudesta vaikuttavat reflektointiin, ihmisten toiminta eroaa toisistaan samanlaisissa reflektiivisissä tilanteissa. (Harju & Kumpulainen 2009, 99.)

Perusedellytyksenä reflektiiviselle toiminnalle on ihmisen avoin ja rehellinen suhtautuminen itseensä ja omiin ominaisuuksiin ja uskomuksiinsa. Reflektiivisyys on tutkiskelevaa kommunikointia oman itsen sekä ympäröivän todellisuuden kanssa. Reflektion avulla ihmisen itsetiedostus lisääntyy ja se auttaa kehittämään omaa ajattelua ja toimintaa. (Ojanen 2000, 76–77.)

Ojasen (2000) mukaan suhtautumalla reflektiivisesti eteen tuleviin tilanteisiin yksilö ottaa itselleen vastuun omasta oppimisestaan. Reflektion avulla rutiininomaiset ja ulkopuolisiin auktoriteetteihin perustuvat näkemykset joutuvat kriittiseen tarkasteluun. Käyttäytyminen muuttuu vasta sitten, kun yksilön omat uskomukset ja käsitykset ovat muuttuneet reflektion avulla. Pelkkä uusi informaatio ei saa aikaan muutosta toiminnassa. (Ojanen 2000, 76.) Saarenheimon (2001) mielestä kyseleminen ja asioiden kyseenalaiseksi asettaminen on keskeistä reflektoinnissa. Omaa toimintaa ja toiminnan perusteita pitää jatkuvasti asettaa kyseenalaiseksi. Reflektoinnilla ei pyritä saamaan esiin lopullista totuutta tai ratkaisua, vaan sillä pyritään kyselyn ja vastaamisen jatkuvaan vuoropuheluun. (Saarenheimo 2001, 38.)

Reflektiivinen toiminta on yksi ammatillisen kasvun keskeinen elementti. Reflektion avulla voi ottaa etäisyyttä vaikeasta tilanteesta ja nähdä se uudesta näkökulmasta. Ihminen voi reflektion avulla löytää itsestään uusia ajatuksia ja tunteita, joista ennen reflektointia ei ole ollut tietoinen. Reflektio muuttaa ihmisen ajattelua ja käyttäytymistä ja lisää itsetietoisuutta. (Ojanen 2000, 80.)

4 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimukseni tehtävänä oli selvittää, miten lastentarhanopettajaopiskelijoiden reflektio-osaaminen vahvistuu opiskeluiden aikana. Reflektio-osaaminen on yksi Karilan ja Nummenmaan (2001) määrittelemistä ydinosamisista päiväkotityössä. Tässä tutkimuksessa olen määritellyt reflektio-osaamisen vahvistumisen tapahtuvaksi sekä *työnteon ja kehittymisen arvioinnin että oman toiminnan havainnoinnin ja kriittisen tulkitsemisen avulla* Karilaa ja Nummenmaata (2001, 33) mukaillen.

Tutkimustehtävän pohjalta muodostin seuraavanlaiset tutkimuskysymykset.

Pääkysymys: Mitkä tekijät tukevat reflektio-osaamisen vahvistumista opiskeluaikana?

Alakysymykset:

- Millaisissa tilanteissa ja miten työnteon ja kehittymisen arviointi vahvistuu?
- Millaisissa tilanteissa ja miten oman toiminnan havainnointi ja kriittinen tulkitseminen vahvistuu?

5 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

Seuraavissa kappaleissa esittelen tutkimuksen suorittamisen ja aineiston analysoinnin. Lopuksi käyn läpi tutkimukseen liittyvää luotettavuutta ja eettisyyttä.

5.1 Tutkimusote

Tutkimuksessani on piirteitä narratiivisesta tutkimuksesta sekä fenomenologis-hermeneuttisesta metodista. Narratiivisuus tulee esiin opiskelijoiden kirjoituksissa, joissa he kuvailevat reflektio-osaamisen kehittymiseen johtaneita tilanteita (Heikkinen 2009, 143). Fenomenologis-hermeneuttinen metodi tulee mukaan, kun opiskelijoiden kokemuksia käsitellään ja niitä tulkitaan (Laine 2010, 29).

Narratiivisessa tutkimuksessa tiedon välittäjinä ja rakentajina toimivat kertomukset ja tarinat. Ne voivat olla juonellisia tai ilman juonta olevaa kerrontaa.(Heikkinen 2009, 143-148.) Aineisto voi olla puhetta, kirjoitettua tekstiä tai ei-kielellistä viestintää (Vuokila-Oikkonen, Janhonen & Nikkonen 2009, 85).

Narratiivinen tutkimus pyrkii paikalliseen, henkilökohtaiseen ja subjektiiviseen tietoon. Tutkija sekä tutkimukseen osallistuvat henkilöt ovat usein jollain tavoin kosketuksissa toisiinsa. (Heikkinen 2009, 157.) Narratiivisessa lähestymistavassa on ajatus siitä, että tieto on luonteeltaan kertomuksellista ja että kielen avulla voi jäsentää todellisuutta. Narratiivisen tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää kokemuksia tai konkreettisia tapahtumia ihmisen sisäisestä maailmasta. (Vuokila-Oikkonen ym. 2001, 85.)

Fenomenologiassa tutkitaan ihmisen kokemia kokemuksia ja niihin liittyviä merkityksiä. Fenomenologinen tutkimus pyrkii ymmärtämään jonkin tietyn alueen ihmisten merkityks maailmaa, ennemmin kuin löytämään universaaleja yleistyksiä tutkittavasta kohteesta. (Laine 2010, 29–31.) Kaikille fenomenologisille suuntauksille yhteistä on ihmisten kokemusten ymmärtäminen ja tiedostaminen subjektiivisina kokemuksina (Patton 2002, 104).

Hermeneutiikka tulee fenomenologiseen tutkimukseen mukaan tulkinnan tarpeen myötä. Hermeneutiikka on teoriaa tulkinnasta ja ymmärtämisestä. Se kohdistuu ihmisten väliseen kommunikaatioon, sekä kielellisiä että kehollisia ilmaisuja voidaan tulkita. (Laine 2009, 31.) Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan fenomenologisessa tutkimuksessa tutkittavat ilmiöt ovat läsnä sellaisenaan elämismailmassa, mutta ne eivät avaudu käsitteellistämislle ja ymmärtämiselle ilman niiden tulkintaa.

5.2 Aineistonkeruumenetelmä

Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen ja tutkimusaineiston hankkimisen toteutin jakamalla henkilökohtaisesti lastentarhanopettajaopiskelijoille kyselylomakkeen (liite 1). Opiskelijat kirjoittivat kuvailuja siitä, minkälaisissa tilanteissa ja miten heidän reflektio-osaamisensa oli vahvistunut, eli tässä tutkimuksessa kertomukset toimivat tutkimuksen materiaalina ja ne olivat kirjoitetussa muodossa.

Kyselyn avulla oli tarkoituksena saada tutkimusaineistoksi opiskelijoiden kertomuksia sellaisista tilanteista, joissa he kokevat, että heidän reflektio-osaaminen on kehittynyt. Muotoilin kyselylomakkeeseen kysymykset siten, että niihin olisi mahdollisimman helppoa vastata ja että ne vastaisivat pääkysymyksen ja alakysymysten aihealueita mahdollisimman monipuolisesti.

Tuomi ja Sarajärvi (2009) eivät pidä kyselyn ja haastattelun erottelemista toisistaan tiedonhankkimiskeinoina kovin merkittävänä asiana. Kyselyssä tutkittava henkilö vastaa kysymyksiin itsenäisesti siten, että tutkija ei välttämättä ole vastaustilanteessa paikalla. Haastattelussa tutkija esittää suullisesti kysymykset tiedonantajalle ja merkitsee vastaukset muistiin.

Sekä haastattelulla että kyselyllä on tiedonhankintakeinoina omat hyvät ja huonot puolensa. Haastattelu on joustavampi tapa hankkia tietoa kuin kysely. Haastattelutilanteessa voidaan esittää tarkentavia kysymyksiä aiheeseen liittyen sekä tehdä havainnot vastaajan ei-sanallisesta viestinnästä. Kysely voidaan suorittaa suurelle joukolle ihmisiä huomattavasti pienemmällä ajallisella ja taloudellisella satsauksella. Kyselyyn vastaaminen ei ole sidottu aikaan eikä paikkaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 72–74.)

Valitsin tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi kyselyn, koska kyselyn avulla voidaan hyvin yksinkertaisesti kysyä tutkittavaa asiaa. Kyselylomakkeessa esitettävät kaksi kysymystä ovat mielestäni sellaisia, että niihin pystyy lastentarhanopettajaopiskelija vastaamaan ilman että tutkija olisi paikalla haastattelijan roolissa. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009.)

5.3 Aineiston kerääminen

Tutkimus on tehty Jyväskylässä keväällä 2014 ja kyseessä on lastentarhanopettajaopintoihin liittyvä kandidaatin tutkielma. Kyselylomake on laadittu yhteistyössä tutkimusta ohjaavan opettajan kanssa. Lomakkeen valmistelussa ja laatimisessa olen saanut kehitysideoita ja kommentteja muilta kandidiryhmäläisiltämme.

Jaoin tutkimuslomakkeen lastentarhanopettajaopiskelijoille tiistaina 04.03.2014 luennon yhteydessä, kyselyyn vastaamisen viimeiseksi päiväksi olin merkinnyt perjantain 14.03.2014. Tutkimuslomakkeen sai 38 opiskelijaa. Seuraavalla viikolla lähetin jokaiselle potentiaaliselle tiedonantajalle sähköpostilla muistutuskehoituksen tutkimukseen osallistumisesta. Sain määräaikaan, perjantaihin 14.03.2014, mennessä yhteensä kahdeksan vastausta. Lisäksi määräajan jälkeen sain kaksi vastausta lisää.

Tutkimukseen osallistujat olivat kolmannen vuosikurssin lastentarhanopettajaopiskelijoita Jyväskylän yliopistosta ja he vastasivat kysymyksiin omalla vapaa-ajallaan. Valitsin tutkimuksen tiedonantajiksi kolmannen vuosikurssin opiskelijat, koska heillä on jo lähes kolme vuotta opiskelua takana ja mahdollisia reflektio-osaamisen vahvistumiseen johtaneita tilanteita enemmän kuin myöhemmin opiskelunsa aloittaneilla opiskelijoilla. Tutkimuksen tiedonantajiksi valitsin Jyväskylän

yliopiston kolmannen vuosikurssin lastentarhanopettajaopiskelijat, koska halusin pitää tutkimuksen aiheen lähellä omaa kokemusmaailmaa ja keskittyä yhden tietyn yhtenäisen opiskelijaryhmän opinkeluistaan saamiin kokemuksiin. Lisämielenkiintoa lastentarhanopettajaopiskelijoiden opinkelukokemusten tutkimiseen toi se, että edeltäviä tutkimuksia aiheesta en löytänyt ainakaan tehdyiksi Jyväskylän yliopiston lastentarhanopettajaopiskelijoille.

5.4 Aineiston analyysi

Tutkimuksen tiedonantajat lähettivät vastauksensa minulle sähköpostilla, joten vastaukset olivat minulla heti kirjallisessa muodossa ja pääsin tutustumaan niihin ilman litterointia. Kun olin saanut vastaukset itselleni, kopioin vastaukset yhteen tiedostoon ja aloin tutustua niihin. Luin koko vastausmateriaalin läpi useita kertoja ennen kuin aloin tehdä siitä tarkempia havaintoja.

Opiskelijoille jakamassani kyselyssä on kaksi kysymystä, joissa molemmissa kysytään Karilan ja Nummenmaan (2001) määritelmien mukaisesti reflektio-osaamisen vahvistumisesta opinkeluiden aikana. Ensimmäisessä kysymyksessä kysytään *työnteon ja kehittymisen arvioinnin vahvistumisesta* ja toisessa kysymyksessä kysytään *oman toiminnan havainnoinnin ja kriittisen tulkitsemisen vahvistumisesta*. Tarkoitukseni oli muodostaa vastausten perusteella tutkimuksen tuloksia siten, että molempien kysymysten vastaukset muodostaisivat oman tuloskokonaisuuden.

Aloitin vastausten lukemisen ja merkintöjen tekemisen printattuihin vastauksiin siten, että lähdin hakemaan vastauksista kohtia, jotka vastaavat suoraan *työnteon ja kehittymisen arvioinnin vahvistumista* koskevaan kysymykseen. Kävin aineiston läpi useita kertoja ja merkitsin tekstiin päälleviivaustussilla kohdat, joissa kerrottiin *työnteon ja kehittymisen arvioinnin vahvistumisesta*. Toimin samoin myös *oman toiminnan havainnoinnin ja kriittisen tulkitsemisen vahvistumista* koskevan kysymyksen kanssa.

Käydessäni läpi materiaalia edellä mainitulla tavalla, huomasin että vastauksissa käsitellään reflektio-osaamisen vahvistumista hyvin konkreettisissa tilanteissa. Koska opinkelijoiden vastaukset kysymyksiin *työnteon ja kehittymisen arvioinnin vahvistumisesta* sekä *oman toiminnan havainnoinnin ja kriittisen tulkitsemisen*

vahvistumisesta olivat hyvin tiukasti sidoksissa tapahtuman ympäristöön, päätin aloittaa vastausten läpikäymisen uudelleen ja nyt merkitsin vastauksista päälleviivaustussilla jokaisen vastaajan kertoman tapahtuman fyysisen paikan perusteella, jossa hän kokee reflektio-osaamisensa vahvistuneen.

Aineiston perusteella muodostin kaksi reflektio-osaamisen vahvistumista tukevaa ympäristöä, yliopiston kontaktiopetuksen sekä ohjatun harjoittelun päiväkodissa. Kopioin vastauksista reflektio-osaamisen vahvistumista koskevat kohdat ja lisäsin ne erillisille papereille, toiselle paperille kontaktiopetuksessa tapahtuneet tilanteet ja toiselle paperille ohjatussa harjoittelussa tapahtuneet tilanteet.

Muodostin alkuperäisestä tekstistä otetuista tapahtumakuvauksista pelkistettyjä ilmauksia ja niistä muodostin edelleen alaluokkia. Alaluokkia yhdistelemällä muodostin kaksi pääluokkaa, jotka tässä tutkimuksessa olivat ´Reflektio-osaamisen kehittyminen kontaktiopetuksessa´ ja ´Reflektio-osaamisen kehittyminen ohjatussa harjoittelussa´. Yhdistävä luokka näille pääluokille oli ´Reflektio-osaamisen kehittyminen opiskeluiden aikana´. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 110–112.)

5.5 Luotettavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa ei yhtä ainoaa tunnustettua periaatetta. Tutkimusraportti kokonaisuudessaan ja tutkimusprosessin kuvaaminen yksityiskohtaisesti ovat luotettavan laadullisen tutkimuksen perusta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140.)

Tutkimus on tehty kolmannen vuosikurssin lastentarhanopettajaopiskelijoille ja siihen vastasi kymmenen opiskelijaa. Kyseessä on laadullinen tutkimus, eikä näin pienen vastaajajoukon perusteella voi tehdä yleistyksiä reflektio-osaamisen kehittymisestä opiskeluiden aikana. Mielestäni parhaiten tämän tutkimuksen tulokset olisivat siirrettävissä samanlaisen opintokokonaisuuksien läpikäyvien lastentarhanopettajaopiskelijoiden pariin Suomessa.

Kyselylomaketta tehdessäni keskityin huolellisesti vastaamisen ohjeistukseen ja kysymysten muotoiluun. Sain opiskelijoilta vastaukset siinä muodossa, että pystyin poimimaan tekstistä suoraan kohdat, joissa kerrottiin reflektio-osaamisen kehittymisestä. Vastausten tulkinta jäi siten hyvin vähäiseksi.

Laadullisen tutkimuksen analysoinnissa tutkijalla on aina oma vaikutuksensa tutkimukseen. Tutkija on myös tutkimusväline. (Eskola ja Suoranta 2008, 210.) Analysoin tutkimukseni aineiston itsenäisesti, eikä kukaan toinen ihminen ollut antamassa vinkkejä tai näkemyksiä analysoinnin toteuttamiseen. Toteutin tutkimusaineistoon aineistolähtöisen sisällönanalyysin Tuomen ja Sarajärven (2009) ohjeiden mukaisesti.

Olen kuvaillut tutkimusprosessin mahdollisimman tarkasti ja yksityiskohtaisesti, jotta lukijalla olisi mahdollisimman hyvät tiedot arvioida tutkimuksen tekemistä ja siitä saatuja tuloksia.

Tutkimuksessani olen toteuttanut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaisia hyvän tieteellisen käytännön mukaisia ohjeita. (<http://www.tenk.fi/fi/htk-ohje>)

Olen toiminut rehellisesti ja huolellisesti tutkimuksen kyselyn suorittamisessa, tulosten tallentamisessa sekä niiden esittämisessä että arvioinnissa. Muiden tutkijoiden töitä ja saavutuksia olen kunnioittanut viittaamalla heidän julkaisuihinsa asianmukaisesti.

Jokainen tutkimukseen osallistuva opiskelija on vastannut tutkimukseen itsenäisesti eikä tutkimuskysymyksiä sisältöön liittyviä mahdollisia tarkentavia kysymyksiä ole ollut vastaustilanteessa mahdollisuus esittää tutkijalle. Tavoitteena oli, että tutkimuksessa esitetyt kysymykset olisivat niin yksinkertaisessa muodossa ja helposti ymmärrettävissä, että lastentarhanopettajaopiskelijan pystyisi vastaamaan kysymyksiin ilman ulkopuolista apua.

Tiedonantajien vastauksia olen käsitellyt huolellisesti eivätkä ne ole päätyneet kenenkään muun kuin tutkijan haltuun. Kenenkään tutkimukseen osallistuneen opiskelijan henkilöllisyys ei tule ilmi tutkimuksessa. Kyselyn vastaukset on hävitetty tutkimuksen valmistumisen jälkeen huolellisesti, niitä ei ole luovutettu eteenpäin eikä arkistoitu mihinkään. Jokainen tutkimukseen osallistunut henkilö on täysi-ikäinen ja osallistunut tutkimukseen vapaaehtoisesti, joten tutkimuslupia tähän tutkimukseen ei ole tarvinnut hankkia.

6 REFLEKTIO-OSAAMISEN KEHITTYMINEN OPISKELUIDEN AIKANA

Tutkimuksessani olen tutkinut lastentarhanopettajaksi opiskelevien kolmannen vuosikurssin opiskelijoiden reflektio-osaamisen kehittymistä opiskeluiden aikana. Esitän tutkimuksen tulokset jaoteltuna tutkimuskysymysten mukaisesti. Ensin esittelen tulokset *oman toiminnan havainnoinnin ja kriittisen tulkitsemisen vahvistumisen* osalta, sitten erikseen *työnteon ja kehittymisen arvioinnin vahvistumisen* osalta. Molempien kysymysten tuloksissa erittelen reflektio-osaamisen vahvistumisen erikseen ohjatussa harjoittelussa ja kontaktiopetuksessa. Opiskelijoiden vastauksista otetut esimerkit olen merkinnyt tekstiin kurssiivilla.

6.1 Oman toiminnan havainnointi ja kriittinen tulkitseminen

6.1.1 Kontaktiopetus

Lapsiryhmädemojen videoinnin katselu.

Oman toiminnan näkeminen videolta auttoi opiskelijoita havainnoimaan omaa toimintaa tavanomaisesta poikkeavassa näkökulmassa. Opiskelijat pitivät videon avulla tapahtuvaa oman toiminnan havainnointia tärkeänä reflektio-osaamista kehittävänä asiana. Oman toiminnan arvioiminen ja siihen suhtautuminen oli helpompaa videon avulla kuin pelkästään muistelemalla sitä. Myös toisen opiskelijan toiminnan katselu videolta kehitti opiskelijan omaa kriittistä tulkittamista ja oman toiminnan havainnointia.

‘Kurssi, jolla lapset tulivat yliopiston lapsiryhmätiloihin ja pidimme heille toimintaa ja omaa toimintaamme kuvattiin ja katsottiin jälkeen päin. Siinä pystyi miettimään omaa toimintaa ja palaamaan tilanteeseen uudestaan ja miettimään mitä olisi tehnyt toisin.’ V2.

‘lapsiryhmädemot, joiden purkudemoilla on täytynyt pohtia omaa toimintaa opettajan kanssa, on vahvistanut oman toiminnan havainnointia ja erityisesti kriittistä tulkintaa.’ V1.

Opiskelijat kokivat videoinnin tehokkaana ja positiivisena reflektio-osaamista kehittävänä tekijänä. Oman toiminnan havainnointi onnistui helpommin toisenlaisesta näkökulmasta.

Keskustelut opiskelijoiden ja opettajien kanssa.

Opiskelijat toivat esille opettajien kanssa käymät keskustelut luennoilla sekä opiskelijatoverin kanssa käydyt keskustelut luentojen ulkopuolella reflektio-osaamista kehittävinä tekijöinä. Opettajien ja muiden opiskelijoiden kanssa käydyt keskustelut toivat esiin sellaisia näkökulmia ja mielipiteitä, joita opiskelija itse ei ollut osannut ajatella. Omat hyvät toimintatavat ja näkemykset saivat vahvistusta muiden näkemyksistä ja mielipiteistä.

‘Keskustelut opiskelukavereiden, sekä myös välillä opettajienkin kanssa, ovat saaneet pohtimaan omaa asiantuntijuuttaan, osaamistaan ja erilaisia tapoja toimia. Tärkeässä osassa oman toiminnan havainnointia voivat siis myös olla muut ihmiset, ja se että asioista keskustellaan. Toiset voivat tuoda samaan asiaan erilaisia näkökulmia.’ V4.

Muiden kanssa keskusteluissa opiskelijat joutuivat perustelevaan omia näkemyksiään ja periaatteitaan. Omat näkemykset joutuivat usein toisten opiskelijoiden ja opettajien kriittisen arvioinnin kohteeksi.

Kirjalliset tehtävät opintojaksoilla.

Opintojaksoihin kuuluvien opintotehtävien tekeminen kehitti opiskelijoiden oman toiminnan havainnointia. Kolme opiskelijaa piti oppimistehtäviin liittyneitä itsearviointeja, oman roolin ja asiantuntijuuden pohtimista merkittävinä tekijöinä. Yksi opiskelija kertoi oppimistehtävien lukemisen jälkikäteen olevan reflektio-osaamista vahvistava tekijä.

’Erilaiset oppimistehtävät, joissa edellytetään itsearviointia ovat myös virittäneet reflektointia.’ V3.

Kirjallisissa tehtävissä joutui itsenäisesti pohtimaan asioita ja esittämään omille näkemyksilleen perusteluita.

6.1.2 Ohjattu harjoittelu päiväkodissa

Keskustelut ohjaavan opettajan sekä muun henkilökunnan kanssa.

Kaikki tutkimukseen osallistuneet opiskelijat mainitsivat ohjaavan opettajan kanssa käydyt keskustelut reflektio-osaamista vahvistavina tekijöinä. Oman näkemyksen lisäksi opettajan näkemys on tuonut esiin uudenlaisia näkökulmia ja ajatuksia.

’Ohjaajalta ja muilta työntekijöiltä saamani palaute on nostanut usein esille asioita, jotka ovat sujuneet hyvin, ja joissa minulla on ollut erityisen hyvä ote. Kehittämisen kohteet, joita keskusteluissa on noussut esille, olen todella painanut korvan taakse ja pyrkinyt parantamaan toimintaani niissä seuraavilla kerroilla.’ V5.

’oman toiminnan havainnointi ja kriittinen tulkitseminen ovat vahvistuneet harjoitteluissa, ohjaustuokioiden jälkeen ja väli- sekä loppukeskusteluissa.’ V1.

Keskusteluissa toisten ihmisten näkemykset asioista saivat aikaan opiskelijoissa kriittistä ajattelua.

Työntekijöiden toiminnan seuraaminen ja vertailu omaan toimintaan.

Ohjatussa harjoittelussa opiskelijat havainnoivat päiväkodissa työskentelevien henkilöiden toimintaa. Vertailemalla sekä oman ohjaavan opettajan että muiden henkilöiden toimintaa omaansa, pystyi omaa toimintaa tarkastelemaan kriittisesti uudesta näkökulmasta näiden havaintojen pohjalta.

’oman toimintani peilaaminen muihin harjoittelupäiväkotien työntekijöihin sekä keskustelut heidän kanssaan ovat olleet tärkeitä tekijöitä oman toiminnan kriittisen arvioinnin opettelussa.’ V5.

Tekemällä havaintoja muiden ihmisten toiminnasta päiväkodissa, opiskelijat saivat esimerkkejä, joita pystyivät arvioimaan omista lähtökohdistaan.

Tuokioiden arviointi ja havainnointi.

Harjoittelussa pidettyjen tuokioiden kirjallinen arviointi sekä havaintojen tekeminen tuokioiden pitämisestä vahvisti opiskelijoiden oman toiminnan havainnointia.

‘Oman toiminnan havainnointi on kehittynyt etenkin sellaisissa tilanteissa, joissa on saanut ohjata saman tuokion toiseen kertaan’ V6.

Tuokioiden ja tuokiosuunnitelmien arvioiminen jälkikäteen osoittivat opiskelijoille, että ensimmäisellä kerralla toiminnassa on usein kehitettävää.

6.2 Työnteon ja kehittymisen arviointi

6.2.1 Kontaktiopetus

Lapsiryhmädemojen arvioinnit

Oman toiminnan arviointi ja seuraaminen videolta sekä muiden opiskelijoiden toiminnan seuraaminen vahvistivat opiskelijoiden työnteon ja kehittymisen arviointia.

‘Omaa työnteokoaan on pystynyt arvioimaan myös opintoihin kuuluvilla lapsiryhmädemoilla sekä seuraamalla muiden opiskelijoiden pitämiä lapsiryhmädemoja. V3.

Videoinnin katselu jälkikäteen osoitti usealle opiskelijalle, että heidän toimintansa ei ollut sellaista kuin he itse olivat sen kuvitelleet olevan.

Keskustelut opiskelijatoverien kanssa

Opiskelijoiden keskinäisissä keskusteluissa tuli esiin asioita, joita opiskelija itse ei ole osannut itsenäisesti ajatella. Asioista tuli esiin uudenlaisia puolia toisten kanssa keskusteluissa ja omia näkökulmia joutui perustelemaan toisille opiskelijoille.

‘Työnteon ja ammatissa kehittymisen arvioinnissa ovat olleet suureksi avuksi yhteiset keskustelut vertaisten eli opiskelukavereiden kanssa. Keskustelemalla ja reflektoidulla omalla ja toisten opiskelijoiden toimintaa muun muassa lapsiryhmädemojen ja opintoihin sisältyneiden harjoitteluiden jälkeen, olen saanut vahvistusta niin hyvälle kuin kehittämistä vaativille toimintatavoille. Toisaalta, vertaisten kanssa käyty keskustelut ovat antaneet myös uusia näkökulmia pohtia omaa toimintaa juuri tietyissä tilanteissa.’ V8.

Keskusteluita opiskelijatoverien kanssa käytiin sekä luentojen yhteydessä että niiden ulkopuolella.

Itsearviointit

Opiskelijoiden työnteon ja kehittymisen arviointi kehittyi opintojaksoihin liittyvissä itsearvioissa ja oman asiantuntijuuden kehittymisen pohdiskeluissa.

‘Koen, että itsearviointi sekä itse ohjaustilanteessa että tilanteen jälkeen ovat auttaneet minua arvioimaan omaa osaamistani ja kehittymistä.’ V8.

Omaa toimintaa arvioimalla opiskelijat joutuivat pohtimaan omaa osaamistaan ja mitä kehitettävää siitä löytyy sekä mikä toiminnassa on ollut toimivaa.

6.2.2 Ohjattu harjoittelu päiväkodissa

Keskustelut ohjaavan opettajan kanssa

Ohjaavan opettajan kanssa käydyissä keskusteluissa opiskelijat kävivät läpi harjoittelussa eteen tulleita tapahtumia ja oman näkemyksen lisäksi saivat opettajan näkemyksen tapahtumista. Omia näkökulmia joutui perustelemaan ja tarvittaessa muuttamaan.

‘Työnteon ja kehittymisen arvioinnin suhteen keskustelemiset harjoittelupäiväkodin ohjaavan opettajan kanssa ovat olleet tärkeitä. Ylipäättänsä vuorovaikutuksellisuus on tärkeää ja molemminpuolinen kommentointi toiminnasta. Se on ollut myös hyödyllistä, kun palautteessa on pohdittu, että mitä olisi voinut tehdä toisin.’ V6.

Kaikki tutkimukseen osallistuneet opiskelijat mainitsivat reflektio-osaamista kehittävänä tekijänä ohjaavan opettajan kanssa käydyt keskustelut.

Päiväkodin työntekijöiden toiminnan seuraaminen pelaaminen omaan toimintaan.

Sekä ohjaavan opettajan että muiden työntekijöiden toimintaa seuraamalla opiskelijat ovat saaneet nähdä erilaisia toimintatapoja, joita on voinut verrata omaan toimintaan ja pohtia miten ja miksi tilanteissa itse toimisi.

‘Lisäksi harjoittelussa on nähnyt erilaisia tapoja toimia eri ihmisiltä, ja valitettavasti vastaan on tullut myös niitä, joiden tavalla itse ei koskaan haluaisi toimia. Myös tällaiset tilanteet ovat saaneet arvioimaan omaa toimintaa ja sitä, että onko omat perusteluni jonkun asian toisin tekemiselle "parempia".’

Seuratessaan ja havainnoidessaan muiden työntekijöiden toimintaa, joutuivat opiskelijat asettamaan omat näkemyksensä lasten kanssa toimimisesta kriittiseen valoon ja joutuvansa hakemaan perusteluita omalle toiminnalleen.

Keskustelut opiskelijatoverin kanssa

Toisen opiskelijan vierailu omassa harjoittelupäiväkodissa ja oma vierailu toisen opiskelijan harjoittelupäiväkodissa olivat usealle opiskelijalle tärkeitä kokemuksia. Toisen opiskelijan antama palaute ja oma näkemys toisen opiskelijan toiminnasta avasivat uusia näkökulmia.

Myös toisen arviointi ja palaute kehittää omaa kykyä reflektoida omaa osaamistaan - jota kyllä tapahtuu jatkuvasti. Myös harjoitteluun liittyneet vertaisarviointit toisen opiskelijan kanssa ovat olleen antoisia, varsinkin syventävässä harjoittelussa. Siinä sai itse katsoa toisen toimintaa, ja ehkä myös vertailla kuinka itse olisin asian toteuttanut jne. Ja lisäksi sai myös samanlaista palautetta opiskelijatoverilta ohjaamastaan päivästä ja kokonaisuudesta. V4.

Toisen opiskelijan harjoittelupäiväkodissa vieraileminen ja opiskelijan seuraaminen ja havainnointi harjoitteluympäristössä olivat useiden vastaajien mielestä reflektio-osaamista kehittäviä tekijöitä.

Kirjalliset tehtävät harjoittelussa

Opiskelijoiden vastauksissa oli työnteon ja kehittymisen arvioinnin vahvistumisen edesauttavana yhtenä tekijänä itsenäisesti tehtävät kirjalliset työt harjoittelussa. Kirjallisia töitä olivat mm. harjoitteluportfolion tekeminen, päiväkirjan kirjoittaminen ja kirjalliset arvioinnit tuokioista.

Minulle on ollut hyödyllistä pitää päiväkirjaa tai muutoin kirjoittaa ajatuksiani ylös, mieluiten jo päiväkotipäivän kuluessa, koska muuten saatan unohtaa havaintoni omasta toiminnastani työn tuoksinassa. Kirjoittaessani minun on helpointa työstää ajatuksiani, sillä näin saan ne konkreettisiksi ja jäsennellymmiksi kuin vain päässä pyörittelemällä. V5.

Kirjallisia tehtäviä tehdessään opiskelijat kertoivat joutuvansa keskittymään käsiteltävään aiheeseen intensiivisemmin kuin samasta aiheesta keskusteltaessa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimuksen tulosten perusteella lastentarhanopettajaopiskelijoiden reflektio-osaaminen kehittyi opiskelujen aikana sekä kontaktiopetuksessa että ohjatuissa harjoitteluissa. Kontaktiopetuksessa merkittävä osa reflektio-osaamisen kehittymistä tapahtuu kiinteässä suhteessa lapsidemoryhmien pitämiseen, joissa jokainen opiskelija pääsee harjoittelemaan toiminnan ohjaamista lapsille yliopiston lapsiryhmätilassa. Keskustelut ja lapsiryhmädemojen videoiden katselu kehittivät opiskelijoiden reflektio-osaamista. Kun otetaan vielä huomioon ohjatuissa harjoitteluissa tapahtunut reflektio-osaamisen kehittyminen, niin voin todeta, että suurimmalta osin reflektio-osaamisen kehittyminen opiskeluiden aikana on yhteydessä sellaiseen toimintaan, jossa opiskelijat pääsevät järjestämään ohjattua toimintaa lapsille joko päiväkodissa tai muussa tilassa.

Toinen yhteinen tekijä reflektio-osaamisen kehittymiselle opiskeluiden aikana on vuorovaikutuksellinen toiminta muiden opiskelijoiden, opettajien ja päiväkodin henkilökunnan kanssa. Keskusteluissa muiden ihmisten näkemykset saavat aikaan oman toiminnan ja näkökulmien uutta tarkastelua. Toisten ihmisten toimintaa seuraamalla ja sitä analysoimalla voi nähdä asioita tehtävän erilaisella tavalla kuin mitä itse on tehnyt. Sitä kautta saa siirrettyä hyviksi havaitsemia asioita omaan toimintaan ja omiin näkemyksiin.

Tutkimuksessa reflektio-osaamisen kehittyminen tapahtui lastentarhanopettajaopiskelijoilla usein Karilan ja Nummenmaan (2001) kuvaaman kriittisen reflektion prosessin mukaisesti. Muiden toimintaa seuraamalla ja arvioimalla opiskelijat joutuivat perustelemaan itselleen toimintansa taustalla vaikuttavia arvoja ja

olettamuksia. Kriittisen arvioinnin jälkeen opiskelijat antoivat itselleen enemmän vapautta toimia omalla, hyväksi ja oikeaksi havaitsemallaan tavalla.

Keräsin tutkimuksen aineiston kyselylomakkeella, jonka jaoin lastentarhanopettajaopiskelijoille. Pidin kyselylomakkeen käyttöä tutkimuksessani hyvin perusteltuna, sillä tutkimuksen aihealue oli tuttu tutkimukseen osallistuneille opiskelijoille ja kysymykset pyrin muodostamaan mahdollisimman yksinkertaiseen muotoon. Uskon, että haastatteleamalla opiskelijoita yksittäin tai ryhmässä tutkimuksen tulokset olisivat olleet hyvin saman suuntaisia, sillä jo tämän kokoisessa aineistossa vastaajat käsittelivät hyvin samanlaisia asioita reflektio-osaamisen kehittämisessä.

Lastentarhanopettajaopiskelijoiden ammatillista kehittymistä opiskeluiden aikana on tutkittu vähän. Mielestäni aihetta on tärkeää tutkia, jotta koulutuksessa voitaisiin entistä tarkemmin keskittyä niihin kokonaisuuksiin, jotka tutkimustulosten perusteella tuottavat hyvää ammatillista kehittymistä jo opiskelujen aikana. Ja opiskelijan näkökulmasta ajateltuna, että olisi mahdollisimman hyvät valmiudet siirtyä valmistumisen jälkeen suoraan työelämään ja jatkaa kehittymistä työelämässä lastentarhanopettajana.

LÄHTEET

- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Harju, T. & Kumpulainen, P. 2009. Kokemukset ja reflektio tutkivassa oppimisessa. Teoksessa H. Heinilä, P. Kalli & K. Ranne (toim.) Tutkiva oppiminen ja pedagoginen asiantuntijuus. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.
- Heikkinen, H.L.T. 2009. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell Oy.
- Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Karila, K. & Nummenmaa, A. R. 2001. Matkalla moniammatillisuuteen. Kuvauskohteena päiväkotit. Porvoo: WSOY.
- Laine, T. 2010. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell Oy.
- Mezirow, J. 1995. Kriittinen reflektio uudistavan oppimisen käynnistäjänä. Teoksessa J. Mezirow, et al. (toim.) Uudistava oppiminen. Kriittinen reflektio aikuiskoulutuksessa. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Oppimateriaaleja 23. Helsinki: Miktor.
- Ojanen, S. 1998. Reflektion käsite opettajankoulutuksessa. Muotihulluus vai kasvatusreformin kulmakivi. Teoksessa S. Ojanen (toim.) Tutkiva opettaja 2. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Oppimateriaaleja 55. Tampere: Tammer-paino.
- Ojanen, S. 2000. Ohjauksesta oivallukseen. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.
- Patton, M. Q. 2002. Qualitative Research & Evaluation Methods. 3rd Edition. Thousands Oaks: Sage Publications, Inc.
- Saarenheimo, M. 2001. Oppimista edistävä reflektio. Psykologipalveluiden kehittämissyksikön julkaisuja. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy. Juvenesprint.
- Schön, D.A. 1987. Educating the reflective practitioner. Toward a new design for teaching and learning in the professions. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Hansaprint Oy.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. <http://www.tenk.fi/fi/htk-ohje>. Viitattu 20.02.2014.
- Varhaiskasvatuksen koulutussuunnitelma 2013-2014. Jyväskylän yliopisto. <https://www.jyu.fi/edu/laitokset/var/opiskelu>. Viitattu 20.04.2014.
- Vuokila-Oikkonen, P., Janhonen, S & Nikkonen, M. 2001. Kertomukset hoitotieteellisen tiedon tuottamisessa: Narratiivinen lähestymistapa. Teoksessa S. Janhonen & M. Nikkonen (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY.

LIITTEET

Liite 1.

Hei LTO-opiskelija!

04.03.2014

Olen varhaiskasvatuksen opiskelija Jyväskylän yliopistosta ja olen tekemässä kandidaatin tutkielmaa **lastentarhanopettajaopiskelijoiden ammatillisesta kehitymisestä opiskeluiden aikana**. Mielenkiintoni kohteena on lastentarhanopettajaopiskelijoiden **reflektio-osaamisen kehittyminen**, jonka Karila & Nummenmaa (2001) ovat määritelleet yhdeksi päiväkotityön ydiosaamiseksi.

Karila & Nummenmaa (2001) määrittelevät päiväkotityön keskeiset osaamisalueet ja niihin liittyvät ydiosaamiset seuraavalla tavalla:

Keskeiset osaamisalueet	Ydiosaaminen
Toimintaympäristön ja perustehtävien tulkintaan liittyvä osaaminen	- Kontekstiosaaminen
Varhaiskasvatukseen liittyvä osaaminen	- Kasvatusosaaminen - Hoito-osaaminen - Pedagoginen osaaminen
Yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen liittyvä osaaminen	- Vuorovaikutusosaaminen - Yhteistyöosaaminen
Jatkuvaan kehittämiseen liittyvä osaaminen	- Reflektio-osaaminen - Tiedonhallinta-osaaminen

--	--

Keskityn tutkimuksessani 'Jatkuvaan kehittämiseen liittyvään osaamiseen', erityisesti reflektio-osaamiseen. Tutkimukseni pääkysymys on: ***"Mitkä tekijät tukevat reflektio-osaamisen vahvistumista opiskeluaikana?"***

Reflektio-osaamisella tässä tutkimuksessa tarkoitetaan **oman työnteon ja kehittymisen arviointia sekä oman toiminnan havainnointia ja kriittistä tulkitsemista.**

Pyydän Sinua osallistumaan tähän tutkimukseen ja vastaamaan alla oleviin kysymyksiin.

Kuvaile tilanteita opiskeluajaltasi, jotka ovat auttaneet oman reflektio-osaamisesi vahvistumista.

- Millaisissa tilanteissa ja miten **työnteon ja kehittymisen arviointi** on vahvistunut?
- Millaisissa tilanteissa ja miten **oman toiminnan havainnointi ja kriittinen tulkitseminen** on vahvistunut?

Voit kuvailla sekä kontaktiopetuksessa että ohjatuissa harjoitteluissa tapahtuneita tilanteita, joissa reflektio-osaamisesi on vahvistunut.

Kirjoita kuvailusi esim. Word-kirjoitusohjelmalla tai suoraan sähköpostiohjelman tekstikenttään ja lähetä se minulle sähköpostilla.

Tulen käsittelemään kaikki vastaukset siten, että jokaisen tutkimukseen osallistuneen henkilöllisyys tulee pysymään salassa. Tutkimukseni on julkinen ja jokainen tutkimukseen osallistunut henkilö voi halutessaan saada tutkimuksen itselleen sen valmistuttua.

Vastaa kysymyksiin 14.03. mennessä. Vastaamalla tutkimukseen voit hahmottaa reflektio-osaamisesi kehittymistä. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää tulevaisuudessa LTO-opintojen kehittämisessä.

Kiitos yhteistyöstä!

Leevi Kotamäki

leevi.p.kotamaki@student.jyu.fi

p. 050 35 76 765